

MENIREA MUZEULUI ETNOGRAFIC AL MOLDOVEI*

*Națiile care au pierdut afiliția năravurilor
părintești, îs nații nestatornice - Alecu Russo*

ION CHELCEA

Ideea unui Muzeu Etnografic al Moldovei, a fost primită cu simpatie în toate părțile lumii românești. Explicația o avem în faptul că Moldova istorică și etnografică, cu Basarabia și Bucovina, spre deosebire de celelalte provincii locuite de români, nu are încă un Muzeu central-regional-etnografic care să-i oglindească existența.

La aceasta se adaugă, desigur, o altă cauză, care se va părea, poate paradoxal, dar care e în strînsă legătură cu prima și anume, faptul că, spre deosebire de celelalte provincii locuite de români, Moldova, Basarabia și Bucovina sunt mai puțin cunoscute sub raport științific-etnografic.

Aceste două cauze pun astfel, provinciile din nord-estul țării noastre de la început într-o lumină cu totul aparte, ceea ce face ca Iașul, vestit centru cultural, să se resimtă în urma acestei lipse.

Ne putem deci, pe drept cuvînt, pune întrebarea: care e situația? Fiindcă imediat după primul război mondial, s-au pus pentru diferite științe mai în vîrstă, la noi, probleme speciale în această privință - probleme ce vizau într-o oarecare măsură și cunoașterea etnografică a poporului român, chiar în latura sa specific regională. Astfel, ca să luăm numai un caz, Vasile Pârvan în *Probleme de Arheologie în România*¹, admite că acțiunea de cunoaștere a trecutului nostru îndepărtat trebuie să plece de la un punct de vedere general și regional totodată. Ideea aceasta stă și la baza acțiunii noastre și Muzeul Etnografic al Moldovei își va găsi expresie în această concepție cardinală reprezentînd imaginea specificului regional în comparație cu întregul din care face parte, prin colecții comparative - așa încît nu se va pierde imaginea întregului.

*Articolul este reluarea integrală a celui publicat în 1943. Reluarea se motivează prin actualitatea unora din problemele abordate cît și datorită rarității exemplarului din 1943.

¹ Articol publicat în "Transilvania", LII, nr. 1-2, Cluj, 1943, pp. 4-14.

Vasile Pârvan fixa însă pentru promovarea limpede a problemei ce-l preocupa și cadrele de dezvoltare ce aveau să ducă la un scop așa de important. După părerea lui, nu se putea păși la lucru fără un plan de organizare, conceput sub formă de "problemă" a începutului. Intrau în discuție regiunile ce aveau să fie studiate; instituțiile ce aveau să ia ființă - între care, un loc de frunte ocupa "Muzeul Etnografic Național" - central, care avea ca scop strângerea și studiul materialului caracteristic atît națiunii noastre, cît și minorităților naționale și națiunilor vecine. Apoi un Muzeu de Artă Industrială română și maghiaro-săsească - în afară de o serie de muzee regionale de caracter mixt, cum de exemplu sunt muzeele moldovenești pe care le găsim la Fălticeni, Piatra-Neamț, Cîmpulung-Bucovina, Rădăuți etc².

Cît au influențat cadrele fixate de Vasile Pîrvan muzeologia noastră, o s-o arate viitorul mai precis, fiindcă și Muzeul Etnografic de la Cluj (astăzi strămutat la Sibiu) pare că a ținut seama de precizunile magistrului vremii. Muzeul de Artă Națională de la Șosea, dacă n-a aplicat pe de-a întregul programul, în formă a plecat de la același punct de vedere: de a se cunoaște nu funcțional produsele culturii noastre populare, ci istoric-cultural; adică, mai mult sau mai puțin în "elementul" de cultură luat ca valoare în sine și desfăcut de împrejurările particulare ce i-au dat naștere, respectînd concepția vremii. Însă tocmai poporul ale cărui mijloace de adaptare și expresie se vād a fi diferitele producțiuni populare, a rămas în umbră, stăruindu-se mai mult asupra laturii artistice, precum în literatura "populară" s-a insistat asupra celei estetice.

Dar, în tot cazul, aveam la mijloc un program cu vederi largi, ce aștepta să fie pus în practică. Muzeele mărunte, provinciale, de caracter amestecat, vor fi și ele, pînă la un punct, un răspuns dat așteptărilor noastre de atunci.

Și în concepția de mare organizator a vieții noastre științifice și academice, problema organizării odată lămurită, avea să ducă la o altă fază; la aceea a cercetării propriu-zise: pe epoci, îmbrățișîndu-se veacurile ce s-au scurs, pînă în evul mediu.

În privința aceasta, avem de observat că în etnografie, datarea se pierde adesea, confundîndu-se cu ființa poporului în evoluția sa. Nu mai putem urmări decît forța de conservare legată de calitatea etnică, așa încît, materialul etnografic diferă ca natură de cel istoric-arheologic. De aceea, săpături se vor mai putea face, materialul etnografic dispare fără urmă, lucru care a făcut pe etnografi în vest, să dea alarma din vreme, lansînd

² Asupra muzeelor din Moldova, Basarabia și Bucovina, vezi N. Macarovici, *Muzee Moldovenești*, în "Prutul", nr. 975-976, la care vor trebui adăugate cele din sudul Moldovei, Tecuci, Focșani.

lozinca: strîngeți, strîngeți, strîngeți! Faptul că materialul etnografic diferă de cel istoric-preistoric, atrage după sine în mod natural și o schimbare de concepție și metodă: pe cînd unul privește exclusiv trecutul, celălalt întrunește în el și prezentul și îndeplinește încă o funcțiune în viața poporului nostru³.

Din această cauză punctul de vedere etnografic se îndepărtează într-o oarecare măsură de cel istoric, ținînd seama de natura obiectului. Cei care văd astfel, au rămas, fie la punctul de vedere propriu specialității lor, fie la un punct de vedere învechit susținut, nu de etnografi de specialitate, ci de învățați din alte domenii, cum e cazul de față⁴.

Concepția noastră va diferi de cea predominantă în arheologie și va situa etnografia la calea de mijloc, între științele naturii și cele ale spiritului.

Inconvenientul nu e mare, fiindcă vom îmbrățișa în plus problemele spațial; ori cum s-a spus, călătorind în spațiu, străbatem în timp, completarea de principiu se întregește de la sine, dar pe altă cale. Nu va fi deloc o piedică pentru noi, deci, trecem la o altă problemă care ne așteaptă, aceea a sintezei, către care trebuie să năzuiască orice început de muncă pe tărîmul cunoașterii. Numai respectarea principiului regional va duce cu adevărat la o sinteză pe care n-o avem și pe care o dorim și în domeniul etnografic. Din această cauză, în programul de lucru al Muzeului Etnografic al Moldovei, se va respecta acțiunea de cercetare pe unități etnice, unități regionale și vom fi bucuroși de coincidențe acolo unde vom găsi că granițele etnice coincid cu cele ale regiunii. Vom încerca chiar, cunoașterea pe unități și subunități sociale. Toate acestea, completate cu documentarea în timp, ne vor da privirea de ansamblu. Scopul principal e cunoașterea poporului prin mijlocirea formelor sale de viață.

Desigur, că astfel pusă problema, înțelegem de ce, și la Vasile Pârvan, seria de probleme se termină cu grija ca marele public să nu fie lăsat la o parte. Dacă muzeul va avea o publicație de strictă specialitate, apoi publicului îi vom da cataloage instructive, repertorii și broșuri, iar anual se vor constitui concursuri de producțiuni populare, de dansuri ori costume, spre a valorifica public simțămîntul de conservare a datinilor în viața poporului nostru, la marginea de răsărit a pămîntului românesc.

³ Implică destinul legat de neamul la care se raportă. Deci, e o problemă de viitor.

⁴ Problemă de concepție, obiect și metodă am tratat-o mai pe larg în lecția de deschidere a cursului de *Introducere în Etnografie* ținută în ziua de 29 martie 1943 la Universitatea din Iași, ce va apare în *Lucrările Societății de Geografie "Dimitrie Cantemir"* - Iași pe anul în curs.

De ce am subliniat anume, care e concepția timpului nostru în organizarea unui Muzeu Etnografic ca cel al Moldovei? Fiindcă ideea centrală într-o acțiune etnografică și muzeologică, nu e aceea a strângerii unor obiecte, de un caracter mai mult sau mai puțin eterogen, ci la baza unui Muzeu Etnografic, stă în primul rînd cunoașterea cadrului de viață; prin aceasta ne apropiem ca metodă de cercetare mai mult de botaniști, fiindcă mediul ambiant, ecologia naturalistilor, stă într-o corespondență organică cu obiectele aduse în muzeu. Muzeul Etnografic al Moldovei, va fi conceput deci, ca urmare a unei acțiuni de cunoaștere sistematică, susținută de o concepție serioasă științifică, lucru care a lipsit pînă acum, în toate provinciile locuite de români, cu excepția Ardealului, unde profesorul Romul Vuia, după războiul mondial a pus o astfel de acțiune în practică.

Să vedem, care este situația din acest punct de vedere în ceea ce privește regiunile locuite de români din nord-estul țării noastre?

Dacă ne aruncăm ochii jur-împrejurul nostru, observăm că mai toți vecinii noștri au răspuns acestei chemări la vreme. Atît sîrbii cît și unгурii; mai ales unгурii! Atît cehii cît și slovacii - chiar și bulgarii au dat atenție deosebită cunoașterii propriiei lor ființe etnice. Țara noastră însă oferă un domeniu ce așteaptă încă să fie destelenit. Țările învecinate au pentru cunoașterea propriului neam instituții speciale de cercetare sub formă de Muzeu Etnografice și publicații periodice, unde sunt date la lumină rezultatele activității lor științifice. Nu e locul să le amintim. Numai la noi, cunoașterea etnografică n-a ținut pasul cu vremea și s-a lucrat - cînd s-a lucrat - sporadic și întîmplător.

Desigur se poate spune, că raportul în care se găsește țara noastră față de popoarele învecinate, e același, cu raportul care există între celelalte provincii locuite de români și Moldova, Basarabia și Bucovina. Aceeași lipsă de interes. Și paralel cu aceasta, să nu ni se pară lucru de mirare că pierderea simțămîntului românesc face progrese în masele largi ale poporului român, de cum te lași și te pierzi în stepa dinspre răsărit. Altă dată Ștefan cel Mare căuta să stăvilească intervențiile de orice fel din afară printr-un brîu de cetăți fortificate de-a lungul Nistrului, astăzi acestea nu mai ajung să oprească declinul nostru ca neam în aceste părți; trebuie luate măsuri adecvate timpului în care trăim. Ne trebuie și alte arme defensive adaptate împrejurărilor. Muzeul Etnografic prin natura lui răspunde unei astfel de chemări, avînd un întreit scop: mai întîi acela de salvare a mărturiilor de civilizație și cultură populară, pîndite la tot pasul cu desființarea și pieirea lor fără urmă: cedînd în fața civilizației urbane, ori a influențelor popoarelor învecinate. Al doilea scop e pur științific. În

el se cuprinde ceea ce Pârvan numea cercetare și sinteză. Al treilea scop îl formează muzeul ca mijloc de educație publică. Să le luăm pe rînd.

1. Se știe că în Moldova istorică și etnografică dintre Carpați, Nistru și Ceremuș sunt regiuni amenințate complet cu pieirea acelor materiale documentare și atunci se înțelege de ce ne gîndim că sarcina reconstituirii ființei noastre etnice în aceste părți, apasă mai greu pe umerii noștri, decît pe ai oricărui, care s-ar încumeta la o astfel de acțiune de reconstrucție etnografică, în oricare altă provincie locuită de români (cu excepția Dobrogei).

Ne vin astfel în minte cuvintele profetice rostite de profesorul S. Mehedinți, cu puțin după războiul mondial, cuvinte care, dacă s-ar fi înțeles la vreme, sarcina noastră ar fi fost astăzi cu mult mai ușoară. "Acum două sute de ani, Dimitrie Cantemir, istoric, geograf și etnograf, ne-a lăsat o scurtă *Descriere a Moldovei*. Pămîntul e tot cel de atunci și va mai putea fi cercetat, încă mii și răsmii de ani. Poporul însă se prefăce vîzînd cu ochii, iar în vîltoarea adusă de viața modernă, munca cea mai grabnică trebuie desăvîrșită de etnografi". Se cerea salvarea materialului etnografic; se cerea ca etnografia să fie introdusă în învățămînt.

"Acestea sînt îndatoririle etnografice, spunea el, care se impun generației noastre. N-au făcut-o înaintașii noștri sau cînd au vrut să o facă nu prea au știut cum: dar pentru aceasta nu-i putem învinui. Ei au avut destul de făcut. Dar, dacă nu o vom face noi, acum cînd poate e ultima clipă, atunci asupra-ne va apăsa învinuirea celor care vor veni după noi și de care nu vom putea fi iertați niciodată"⁵.

Cuvîntul de ordine în această materie sunase de mult în Germania prin glasul lui Adolf Bastian. Noi astăzi, în spațiul nostru etnic, ne găsim față de trecut, într-o situație excepțional de precară, mai ales cînd ne gîndim la Moldova.

E adevărat că Mihai Eminescu, cam pe aceeași vreme cu A. Bastian și Riehl în Germania, a anunțat prin glas de trîmbiță familiei românești pericolul ce o pîndește:

"și cum vin cu drum de fier

Toate cîntecele pier..."

Dar glasul său nu s-a auzit îndeajuns și a rămas ca să fie valorificat doar pe plan literar. O acțiune practică, cu o concepție la mijloc, a rămas și rămîne în parte și după noi, în seama viitorului. Ar fi să stăruim prea mult asupra acestui punct, fiindcă, ne așteaptă trasarea liniilor mari în care se încadrează o acțiune muzeologic-etnografic-regională în nord-estul țării noastre.

⁵ Vezi Simion Mehedinți, *Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și uneltele sale*, Ed. a II-a, București, 1930, pp. 23, 29.

2. Ne vedem siliți să pășim astfel, spre un al doilea scop ce și-l propune Muzeul Etnografic al Moldovei, e cercetarea sau cunoașterea propriu-zisă.

Am pornit de la fixarea problemelor regional. Și se știe că e vorba, mai ales, de o provincie: de două sau de trei chiar, dar care se încadrează organic într-o unitate mai mare. Eu i-am spus "Moldova istorică și etnografică de totdeauna". Aceasta, pentru că obiectele etnografice expuse, să poată vorbi de fiecare din aceste unități regionale în parte.

Există însă o prejudecată și anume, că obiectele adunate la un loc, vorbesc de la sine ... fără ca cercetătorul atent să le împrumute ceva din sufletul său, din unitatea concepției sale. Iată după părerea noastră, unde rămân diletanții sau specialistul provenit de la altă disciplină și unde începe misiunea omului de știință cu adevărat. Acesta nu rămîne la valoarea pur expozitivă a obiectelor și le face singur să grăiască; le împrumută un limbaj deosebit; mai mult decît pot ele să exprime. Ultima perspectivă ni se deschide prin punerea unui plan de cercetare la temelia Muzeului Etnografic al Moldovei, izvorît dintr-o concepție proprie, științifică. Aceasta va fi adevărat nota caracteristică imprimată muzeului. E și elementul modern ce ține pasul cu vremea și respinge categoric ideea unei colecții de obiecte rare ce nu răsfrînge nimic din unitatea de viață a poporului, regiunilor sau regiunii respective.

Se va afla abia atunci de ce, portul popular de exemplu în Moldova e mai slab reprezentat ca oriunde, așa încît Alecu Russo, pe vremuri, echivala faptul cu o catastrofă națională: "ideea nouă, spunea el, a năvălit în țară odată cu pantalonii, și mai strașnic decît năvălirile tătărăști"⁶; se va afla abia atunci, cînd, în urma cercetării vom depune rezultatele muzeologic și publicistic, de ce chiar datinile nu pot ține la o comparație față de celelalte provincii locuite de români. Și, în sfîrșit, se va putea vedea, de ce, conștiința etnică, acolo în stratele de jos ale poporului, are o modulație proprie... Abia atunci se vor afla și influențele străine nord-estice, mai ales și reacțiunea față de ele. "Sinteza", deci, rămîne să fie stabilită printr-o acțiune susținută de o concepție științifică ce va sta și la baza Muzeului Etnografic al Moldovei⁷. Cu un cuvînt, materialul documentar existent, fie în muzeu, fie în marele muzeu al vieții noastre de la țară, nu poate fi privit ca avînd o valoare prin el însuși, așa cum i s-a acordat importanță pînă în vremea noastră, ci va fi pus în legătură de cauză și efect, față în față cu evoluția istorică și împrejurările geografice

⁶ Alecu Russo, *Scrieri*, (Publicate de P. V. Hanea), 1908, p.16.

⁷ Ca instrumente de cunoaștere vom utiliza experiența *Atlasului Etnografic Regional* și a *Dicționarului Etnografic*, muzeul fiind un laborator de cercetări în adevăratul înțeles al cuvîntului.

în care viețuiesc românii din nord-estul țării noastre. Că ne încântă sau nu ne încântă realitatea ... noi aceștia suntem și prin faptul că ființăm, avem obligația să ne cunoaștem așa cum suntem. Comandamentul ceasului de față este în afară de salvarea materialului etnografic, cunoașterea ambiantei care l-a produs și Muzeul Etnografic al Moldovei nu va scăpa de această obligație, propunându-și în primul rînd, să fie oglinda fidelă a vieții și civilizației poporului român în această parte a pămîntului românesc. Desigur că imaginea va fi spațial mai restrînsă, decît în cazul cînd s-ar cuprinde tot neamul românesc, dar mai concentrată și mai adevărată. Se va ține seama pe cît posibil ca ea să fie cît mai reală. Fiindcă, oricît am vrea să facem operă de educație, ("popularizare"), setea după adevăr rămîne tot agentul cel mai puternic al progresului științific sub orice formă ar fi el.

3. Așa cum s-a arătat, menirea Muzeului Etnografic al Moldovei nu se va limita ca să fie vizitat - și atîta tot - ca orice muzeu. Fiindcă nu orice muzeu răsfrînge în aceeași măsură ca un Muzeu Etnografic, icoana neamului nostru, personalitatea lui prezentă - destinul său în viitor. Cu toate acestea, Muzeul Etnografic al Moldovei va avea în grija sa nu numai latura științifică ci și viitorul, problema destinului nostru ca entitate etnică în Răsărit. Aceasta e situația excepțională a oricărui muzeu etnografic, oriunde s-ar găsi el, dar mai ales în partea de est a țării noastre.

Spre deosebire de trecut, care în unele privințe se pierde în noaptea timpurilor, cum spre exemplu poate fi materialul documentar dintr-un muzeu preistoric, materialul etnografic e mai mult sau mai puțin un fapt de viață, un fapt viu: el se poate urmări ca o viețuitoare, pentru că are încă un rol în contemporaneitate ca și cînd ar avea un suflet care se manifestă, urmărindu-l ne urmărim pe noi; cercetîndu-l ne cunoaștem pe noi. Precum individual ne cercetăm atent forțele fizice și spirituale, datori suntem la fel, ca și din punct de vedere etnic să ne urmărim forțele cu aceeași grijă, mai ales acolo unde simțim că sunt în slăbire.

Prin urmare, un Muzeu Etnografic ca acela al Moldovei, e legat excepțional de frămîntările, am putea spune la ordinea zilei, prin care trece neamul nostru în Răsărit. În el se va putea citi pe înțelesul tuturor destinul nostru ca popor în nord-est. Și din această cauză, în raport cu celelalte muzee, el nu mai poate fi conceput ca un muzeu în înțelesul vechi al cuvîntului. El va fi din contra, un avertisment aspru dat individului pentru conduita sa față de grupul etnic din care face parte și din grația căruia trăiește...

Iată de ce, al treilea scop ce și-l propune să-l atingă viitorul Muzeu Etnografic al Moldovei, e acel al educației, ce urmărește integrarea individului în neamul din care face parte. Scopul e relativ destul de

cunoscut, desigur, societății noastre, el nu este însă și îndeajuns practicat. Trebuie deci, dezvoltat simțămîntul și în această privință și susținut în acest scop, printr-o densă rețea de corespondenți - fiindcă Muzeul va avea cu vremea, în afară de o publicație sub formă de revistă, și o Arhivă de folclor. Deci, corespondenții vor forma împreună cu prietenii Muzeului Etnografic al Moldovei, firele de legătură între straturile populare, cercurile intelectuale și el. Muzeul va fi într-un cuvînt, un "organism viu". Muzeul Etnografic al Moldovei va fi o realitate tot atît de vie cum e Moldova, Basarabia și Bucovina la un loc, menținîndu-se între acestea și restul provinciilor locuite de români acea articulație care dă unitatea organică neamului românesc de pretutindeni.

Una dintre garanțiile de preț pentru viitorul Muzeu Etnografic al Moldovei, la care se lucrează, va fi sigur și prestigiul de care se bucură cel mai înalt așezămînt de cultură al Moldovei: Universitatea din Iași, în cadrul căreia se dezvoltă Muzeul. Ea îi va garanta durabilitatea în timp și serviciul excepțional ce va fi adus culturii noastre naționale în această parte a lumii românești.

LE RÔLE DU MUSÉE ETHNOGRAPHIQUE DE LA MOLDAVIE.

Résumé

L'article, publié en 1943, lors'que Ion Chelcea faisait de démarches pour l'organisation du Musée Ethnographique à Iassy, est intégralement repris à cause de l'actualité de sa problématique.

L'auteur, après une brève introduction dans laquelle il souligne l'importance des musées ethnographiques "régionaux" et d'un musée national, proposés par V. Pârvan, répond à la question qu'il se pose: "Quelle est la conception de notre époque dans l'organisation d'un Musée Ethnographique comme celui de la Moldavie?"

La réponse prend avant tout en considération une conception scientifique sur laquelle celui-ci doit fonder son activité; les objets apportés dans le musée doivent soutenir "la connaissance du cadre de vie" qui permette "la connaissance de «leur» propre être ethnique". Pour répondre à cet appel, le musée ethnographique a "un triple but": sauver les témoignages de civilisation et de culture populaire de leur disparition, étudier de manière scientifique ces témoignages et les mettre en valeur par des moyens spécifiques au musée, ayant un but éducatif.

Pour achever ce programme, Ion Chelcea traite le problème de l'importance de la section de plein air d'un musée ethnographique, sa publication de stricte nécessité, l'existence d'une "archive de folklore" tout comme celle d'un réseau d'amis du musée.